

ANALÝZA A HODNOCENÍ JAZYKOVÉ ÚROVNĚ VYBRANÝCH POŘADŮ ČESKÉ TELEVIZE ZA 2. POLOLETÍ 2017

Martin Havlík – Lucie Jílková – Kamila Mrázková – Helena Özörencik
(Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, v. v. i.)

Úvod

Jazyková analýza, kterou jsme zpracovali, je založena na postupech a kritériích popsáných v úvodu textu Analýza a hodnocení jazykové úrovně vybraných pořadů České televize za 1. pololetí 2006 (<http://img.ceskatelevize.cz/press/244.pdf>). Za primární považujeme požadavek kultivovanosti vyjadřování, kterou chápeme jako správnost a přiměřenost jazykového projevu s ohledem na situační a žánrové aspekty. Tentokrát jsme analyzovali pořady Atlas zvířat; Bedekr; Branky, body, vteřiny; Počasí v 18:55; Předvolební debaty a Superdebata: Poslední slovo; Sama doma; Studio 6 a Toulavá kamera.

Atlas zvířat

Atlas zvířat je seriál o zvířatech určený pro děti, který se vysílá na programu Děčko; každý díl trvá 15 minut. Jedná se o cyklus převzatý ze zahraničí, tedy dabovaný. Informace o zvířatech dětem zprostředkovávají Jitka Ježková a Milan Holán.

Oba protagonisté texty pronášejí (čtou) vždy ve spisovné češtině, mluví v přiměřeném tempu, s náležitou intonací, s velmi pečlivou výslovností, patrnou hlavně u Jitky Ježkové (připomeňme, že J. Ježková je zkušenou a ceněnou dabérkou). Pečlivá výslovnost je zřetelná např. při výslovnosti stejných nebo podobných hlásek uvnitř slova nebo na hranicích slov: *rozžvýkat, sklípan největší*, či při realizaci rázu (ráz značíme ?): *f ?Austrálii* (v Austrálii), *vodních ?i suchozemských, Jižní ?i Střední ?Ameriky*. K mluvnímu tempu můžeme jen poznamenat, že se vhodně přizpůsobuje obrazu, někdy se nápadně zpomaluje, typicky při výčtech zvířat, která se postupně objevují na obrazovce.

Ke slovní zásobě můžeme říci, že je většinou přiměřená dětskému divákovi. Pokud se objeví nějaké odborné termíny, jsou zpravidla hned při prvním užití srozumitelně vysvětleny, ne však vždy. Vysvětlit by je podle našeho názoru bylo vhodné například v následujících promluvách, protože děti je nemusejí nutně znát: *V případě nebezpečí vylučují pižmovými*

žlázami silně páchnoucí sekret; Přežvýkavci spasenou píci spolknou; Potravu tvoří plankton a kril. Je pochopitelné, že při dabování nemusí být na podrobnější vysvětlování čas, některá slova by proto bylo možné, i když někdy za cenu mírného významového zneřádnění, nahradit např. takto: *sekret* → *tekutina*, *píce* → *krmivo*, *kril* → *drobní koryši*. Jen jako drobnost můžeme uvést příklad vysvětlení, které bylo naopak možná zbytečné: *Je to hmyzožravec. To znamená, že se živí hmyzem.* (Označení *hmyzožravec* je samo o sobě dost popisné.)

V díle věnovaném zvířatům žijícím v korunách stromů zazněl v desítkách výskytů výraz *arborikolní*. Po konzultaci s odborníky (biology) můžeme konstatovat, že to je slovo zcela neobvyklé. V pořadu se (napsaný) objevil také jeho anglický ekvivalent *arboreal*, snad právě toto pojmenování vedlo tvůrce pořadu k tomu, že se snažili zvířata, která žijí na stromech, označit stručnějším pojmenováním *arborikolní zvířata* namísto delšího pojmenování opisného *zvířata žijící v korunách stromů / na stromech*. Pokud už se rozhodli pro pojmenování *arborikolní*, pak by bylo při jeho zavedení vhodné např. uvést a vysvětlit také třeba výraz *arboretum*, jež by děti mohly znát a který by jim v porozumění nezvyklého slova mohl napomoci, případně uvést latinské slovo *arbor* a jeho překlad do češtiny (*strom*). Obecně ale doporučujeme se slovu *arborikolní* v dětském pořadu vyhnout.

Obdobným případem je slovo *plakoidní* (jak se dočteme v Akademickém slovníku cizích slov, *plakoidní šupina* je druh destičkové šupiny, která má zoubek směřující vrcholem dozadu), které se objevilo v souvětí problematičtější i z jiných důvodů: *Žraloci a rejnoci mají plakoidní šupiny, které vytvářejí kónický tvar a svou stavbou se podobají zubům.* Stylisticky neobratné je spojení *vytvářejí tvar*, místo slova *kónický* by dětským divákům zřejmě bylo srozumitelnější slovo *kuželovitý* a slovo *plakoidní* bychom doporučili buď zcela vynechat, nebo je nahradit slovním spojením méně přesným, ale obvyklejším, např. *plakoidní* → *velmi tvrdé*. Pokud bychom trvali na tom, aby v dětském pořadu zaznělo cizí slovo *plakoidní*, celé souvětí by bylo možno reformulovat např. takto: *Žraloci a rejnoci mají šupiny kuželovitého tvaru, které jsou stejně tvrdé jako zuby. Těmto šupinám se odborně říká plakoidní šupiny.*

Kromě záběrů zvířat se v seriálu pravidelně objevují obrázky (pohlednice) zvířat s krátkými texty v angličtině, např. *Greetings from Panama. Water is Fabulous: Capybara*, které nebývají přeloženy do češtiny. Dáváme tvůrcům pořadu k úvaze, zda jsou anglické texty českému dětskému divákovi vždy srozumitelné.

Pouhým opomenutím zřejmě bylo nerespektování slovesné vazby ve větě *Jeho končetiny se staly pružné*, namísto *pružnými*; podobně vyšinutí *Slovo panda pochází z výrazu místních obyvatel označující pojídače bambusu* místo např. *Slovem panda místní obyvatelé*

označují pojídače bambusu nebo *Pojmenování panda pochází z místního výrazu označujícího pojídače bambusu.*

Nápadně často je, zvláště v některých dílech, užívána metafora rodiny, zvířata jsou přirovnávána k (lidským) příbuzným: *Krokodýli jsou bratrance aligátorů; Bonobové jsou bratrance šimpanzů; Má z celé své rodiny nejkratší ocas; Je snad tapír příbuzný pekariů páskovaných? Nebo že by šlo o bratrance mravenečníka? Ne. Jeho nejbližšími příbuznými jsou kůň a nosorožec.* K této metafoře jako takové výhrady nemáme, jen dáváme ke zvážení, není-li jí užíváno příliš často, zvláště pak označení *bratranec*.

Někdy pozorujeme snahy o vysvětlení, která jsou příliš zkratkovitá, někdy zavádějící: *Nikdo neví, kolik je na světě ryb, ale určitě jich je víc než lidí a slepic; Zobák je tvořen keratinem. Pružnou látkou, ze které máme zuby a antilopy rohy.* V prvním případě se můžeme ptát, proč je počet všech ryb (dříve bylo uvedeno, že tento počet je nezjistitelný), tj. všech druhů ryb porovnáván právě se slepicemi, tedy např. nikoli se všemi ptáky, ale pouze s jedním ptačím druhem, v tomto případě navíc nepřesně pojmenovaným. K druhému příkladu poznamenejme, že *keratin* je látka, která může být neodborně nazývána *rohovina*, toto pojmenování by mohlo být pro dětského diváka srozumitelnější (zvířecí roh → rohovina). Lidské zuby ale nejsou tvořeny keratinem, jsou tvořeny zubovinou, tedy jinou látkou; místo *zuby* zřejmě mělo zaznít *nehty*.

První příklad (počet všech ryb vs. počet slepic) ukazuje na obecnější problém, s nímž se v tomto pořadu opakovaně setkáváme, totiž na porovnávání skupin zvířat prostřednictvím pojmenování různých stupňů obecnosti, jako je tomu i v dalším případě: *Blízkým příbuzným chobotnice (pojmenování řádu) je hlemýžď korunkatý (pojmenování druhu).* Po této informaci navíc zaznělo: *Toho znáte ze zahrádky,* aniž by se tentokrát hlemýžď korunkatý v záběru objevil. Opravdu jej mohou dětské diváky z České republiky znát ze zahrádky? Hlemýžď korunkatý žije především v okolí Středozemního moře, proto by bylo lepší uvést buď obecnější pojmenování, *hlemýžďi* (tím by se zároveň vyřešil problém srovnávání prostřednictvím pojmenování různého stupně obecnosti) nebo označení některého u nás běžného druhu, dejme tomu *hlemýžď zahradní*. Překlad z výchozího jazyka nebyl v tomto případě přizpůsoben cílovému jazyku, češtině.

Zaznamenali jsme pouze jeden případ, v němž byly nejasně užity číselné údaje: *Zrzavá kmotra (míněno liška) váží obvykle asi 10 kilogramů. Vlk hřivnatý mívá kolem pětadvaceti. To je dvakrát tolik.*

Někdy je pozornost dětského diváka, možná zbytečně, odváděna od právě probíraného tématu. Například v díle věnovaném rybám mimo jiné zaznělo: *Ryby dnes tvoří více než*

padesát procent všech obratlovců. Včetně těch, kteří se pohybují po zemi (záběr slona) nebo létají na obloze (záběr čápa). Nejen v tomto případě máme dojem, že některé věty zaznívají jen proto, aby se ospravedlnilo nepříliš logické umístění některých záběrů zvířat (podobně viz výše příklad, kdy je množství všech ryb porovnáváno s počtem slepic: tato informace byla doprovázena rovněž záběrem slepice). Navíc s ohledem na téma (ryby) může být divák v první chvíli zmaten a ptát se, zda snad slon či čáp patří mezi ryby. Podobně, v díle věnovaném jihoamerickým zvířatům zaznělo, že v Jižní Americe nežijí lidoopi. Tato informace byla doprovázena několika záběry goril a šimpanzů (mimochodem použitými i v jiných dílech). Tvůrcům pořadu samozřejmě nezbyvá nic jiného než okomentovat i tyto nelogicky zařazené záběry, ovšem celkové tematické soudržnosti konkrétního dílu to rozhodně neprospívá.

Závěrem můžeme říci, že mluvčí komentující tento dětský pořad byli vybráni velmi dobře. Hlavní problémy připravených textů, které čtou, jsou a) někdy nedostatečně vyložená cizí slova (zhusta nahraditelná slovy srozumitelnějšími, domácími), b) občasná nevhodná, nejasná až zavádějící přirovnání (*všech ryb je víc než slepic*), c) občasné odvádění pozornosti diváků od probíraného tématu. Část zmíněných problémů je zjevně obsažena už v originále, alespoň některé z nich by se ale daly napravit drobnými úpravami.

Bedekr

Cestopisný magazín Bedekr analyzujeme již podruhé (viz naši analýzu za 2. pololetí r. 2015). Tato analýza je zaměřena na jazykový projev moderátorů, jimiž byli Michaela Maurerová (MM) a Martin Písařík (MP). Pro oba mluvčí platí, že mají příjemnou barvu hlasu a mluví v přiměřeném tempu, v dialogích jsou si empatickými partnery.

K intonaci uveďme, že jev, na který běžně upozorňujeme i v hodnoceních dalších analyzovaných pořadů, totiž užívání intonace, která signalizuje ukončení ve chvíli, kdy výklad ještě dále pokračuje, se vyskytuje hojně i zde. Typicky jde o klesnutí hlasem po větě hlavní, po které následuje věta vedlejší. V tomto místě by měl mluvčí naopak hlasem stoupnout, namátkou: *Doporučujeme spíš letadlo KLESNUTÍ HLASEM které z Prahy do Poitiers doletí za tři hodiny; Postavili je šlechtici KLESNUTÍ HLASEM kteří se ve 12. století hlásili k takzvanému katarství; Doslova skvostem gotiky je katedrála sv. Petra KLESNUTÍ HLASEM která se začala stavět už v roce 1162.* Náležitá intonace by byla: *Doporučujeme*

spíš letadlo STOUPNUTÍ HLASEM které z Prahy do Poitiers doletí za tři hodiny (analogicky i v dalších souvětích).

Opakovaně dále slyšíme umístování přízvuku na slovo po slabičné předložce, přízvuk by však měl být právě na této předložce, namátkou (přízvuk značíme podtržením): *dolů do údolí* (přízvuk by měl být na předložce *do*: *dolů do údolí*); *právě se procházíme po první římské silnici*; *zde na Tržním náměstí* (přízvuk by měl být na předložkách *po*, *na*). Občas pozorujeme nenáležité krácení či dlužení samohlásek: *zkusim (zkusím)*, *jak jsem ti ji ukazoval (ji)*, *těším (těším)*, *Martiné (Martine)*, *procvičila svojí orientaci (svoji)* a užívání protetického *v*: *budem vopálený, na vobéd*. Větší pozornost by mohla být věnována zacházení s číslovkami, namátkou k tomu uveďme: *do dvou tisíc šest seti desíti metrů* (místo: *šesti set*). Ojediněle jsme zachytili nesprávný rod podstatného jména, slovo *syfilis* bylo užíváno v rodě mužském: *kde se léčil syfilis*, ale náležitý je zde rod ženský.

Oba moderátoři užívají jak češtinu spisovnou, tak obecnou. Spisovná čeština zaznívá v komentářích čtených (moderátoři v tu chvíli nejsou na obrazovce), které jsou po jazykové stránce dobře připraveny. V nich jsme zachytili jen jeden případ nevhodného slovosledu: *Východně od Chauvigny leží opatský klášter Saint-Savin-sur-Gartempe. Jak už název napovídá, rozkládá se nad řekou Gartempe s věží vysokou 71 m*, vhodnější by bylo třeba: *Východně od Chauvigny leží opatský klášter Saint-Savin-sur-Gartempe, jehož věž je vysoká 71 metrů. Jak už název napovídá, rozkládá se nad řekou Gartempe*. Obecnou češtinu slyšíme v rozhovorech mezi moderátory, jejichž obsahem jsou buď všednodenní témata (např. výběr restaurace, obsah zavazadel), nebo opět komentáře k navštíveným místům. Jako příklady obecněčeského tvarosloví můžeme namátkou uvést: *pod náma, jinýmu, poprvý, takovej, dvacátejch, utýct, na dovolený, talentovanej, báječný sýrový aroma, v celým Středozemním moři*; ojediněle jsme narazili i na tvar hyperkorektní: *před dvěmi lety* (místo *dvěma*). V dialozích pak někdy dochází k tomu, že prostředky spisovné a obecné češtiny se střídají v replikách jednotlivých mluvčích (jeden mluví spisovně, druhý mu odpoví obecnou češtinou):

MP: *Než na ten sběr vyrazíš, možná by sis měla nastudovat nějaká nařízení, která k tomu patří.*

MM: *To jako abych nesebrala něco jedovatýho, jo?*

Někdy se tyto dvě varianty češtiny užívají i v promluvě téhož mluvčího: *Plastiky sloužily jako ponaučení. Najdete mezi nima známé postavy, které byly blízké zdejším obyvatelům; takovejdle dobrej sýr.*

Slovní zásoba užívaná v komentářích je přiměřená danému žánru. Někdy by podle našeho názoru bylo vhodné více vysvětlit některé odborné termíny a věnovat více pozornosti jejich výslovnosti. Bez vysvětlení byly užity například termíny *mallorské království* (Mohl se s tímto pojmenováním divák dříve setkat? Proč alespoň náznakem nebyl vysvětlen jeho vztah k ostrovu Mallorca, který naopak diváci jistě znají?) nebo *katalánská gotika* (Nemohl být uveden alespoň jeden rys pro tento typ gotiky typický?). Výraz *tympanon* byl vysloven *tampanon* (místo *tympanon*). V pojmenování *cisterciáti* (místo *cisterciáci*) došlo zřejmě ke kontaminaci slov *premonstráti* a *cisterciáci*.

V rozhovorech na všednodenní témata někdy pozorujeme výrazy z nižší stylové roviny, které ovšem k tomuto žánru patří: *hodka*, *Mar'as*, *je ti pětašede*, *blbý fóry*, někdy se objeví deminutiva *poježděničko*, *pohodička*, *prašánek* ovšem nikoli v rušivé míře. Krátké rozhovory moderátorů, které doprovázejí výklad navštěvovaných míst, mají zřejmě celý pořad odlehčit, občas v nich narazíme na slovní hříčku, např. M. Písařík budí M. Maurerovou slovy: *Šípková Mišenko*. Někdy jsou však vtipy moderátorů jakoby bez zřetelné pointy: v průběhu celého jednoho dílu se moderátor smál slovu *fajáns*, kdykoli zaznělo, aniž by bylo vysvětleno proč.

Protože cílem cest dílů Bedekru, které analyzujeme, byla Francie, vyskytlo se v nich samozřejmě velmi mnoho francouzských zeměpisných jmen. Obecně platí, že při jejich vyslovování se v češtině (pokud se neužívají tzv. exonyma *Paris* → *Paříž*) vychází z původní francouzské výslovnosti, ovšem s využitím repertoáru českých hlásek, jinými slovy, pokud se ve francouzštině objevuje nějaká hláska, kterou čeština nedisponuje (např. nosové samohlásky, odlišně vyslovované *r*), pak se tyto hlásky nahradí nejpodobnějšími hláskami českými. Problém však může nastat u názvů, jejichž původní francouzskou výslovnost neznáme. To se projevilo například ve výslovnosti zeměpisného jména Cucugnan, které se v psané podobě na obrazovce neobjevilo a které moderátoři postupně vyslovili *kikiňon*, *kikiňan* a *kukuján*. Protože se navíc pravopisná a výslovnostní podoba francouzských zeměpisných jmen se může velmi lišit (např. *Antibes* a *antýp*), divák, který se s nějakým jménem setkává poprvé, si někdy jen těžko může psanou a vyslovovanou podobu spojit. Příkladem výslovnosti, jež by mohla být pro diváky skutečně matoucí, je *belize*. Jméno francouzského město *Béziers*, které bylo takto vysloveno, je vhodnější vyslovit jako *bezijé*. (Belize je stát ve Střední Americe.) Příjmení slavného malíře Clada Moneta bylo opakovaně

vysloveno jako *moné* místo *mone*, francouzská předložka *sur* (nad) byla vyslovena *sur* a nikoli náležitě *sir* v názvu Oradour-sur-Glane, slovo *église* (kostel) bylo vysloveno *égli*, vhodnější výslovnost by byla *eglís*, slovo *palais* (palác) bylo vysloveno jako *palas*, v souladu s výše vyloženými pravidly by byla výslovnost *pale*. Jinou možností, kterou dáváme tvůrcům pořadu ke zvážení obecně, by bylo uvádět české výrazy *kostel*, *palác*. Zajímavá je situace s pojmenováním štrasburského náměstí *Place Gutenberg*, toto pojmenování bylo vysloveno *plas gutnberk*. Pokud bychom brali v úvahu to, jak se jméno *Gutenberg* vyslovuje ve francouzštině, dospěli bychom v češtině k výslovnosti *gitembér*. Taková výslovnost by ale byla pro diváky velmi pravděpodobně nesrozumitelná, proto by možná bylo lepší (trvají-li tvůrci na tom, aby zaznělo pojmenování ve francouzštině, viz výslovnost *plas*) říci s původním francouzským označením také překlad do češtiny: *Gutenbergovo náměstí*.

Jistě by stálo za úvahu, zda by všechna zeměpisná jména, o nichž je řeč, neměla být zároveň, např. ve spodní části obrazovky, napsána, ideálně ve chvíli, kdy je moderátoři vysloví. V některých případech se písemná podoba zeměpisných názvů objeví, ale zdaleka ne ve všech. Narazili jsme na drobné nesrovnalosti, ve jméně *La Vallé des Signes* chybělo *e* ve slově *vallée* (údolí), ve jméně *Saint Savin Sur Gartempe* je běžnější psaní *Saint-Savin-sur-Gartempe*. Jen těžko hledáme odpověď na otázku, proč tvůrci pořadu sáhli (a nejen v tomto případě) po psaní bez spojovníků. Obdobně není jasné, proč na obrázku, který se na obrazovce objeví během znělky, jsou názvy velkých evropských měst v této podobě: *Hamburg, Pisa, Lisboa, Oslo, Rome, Venice, Saint-Petersburg, London, Berlin, Moscow, Prague*. V tomto seznamu jsou některá pojmenování anglická: *Rome, Prague, Venice, Moscow...*, jiná ve svém původním jazyce: *Lisboa* (portugalské pojmenování, anglické by bylo *Lisbon*), resp. shodná v angličtině i v původním jazyce: *Oslo* (norské a zároveň anglické pojmenování), *Berlin* (německé a zároveň anglické pojmenování). Nebylo by vhodnější pro všechna města zvolit česká exonyma (*Lisabon, Řím, Moskva...*), pokud existují, anebo všechna jména uvádět v původním jazyce?

V analyzovaných „francouzských“ dílech se objevila i pojmenování z jazyků dalších. V latinských názvech *Via Domitia* a *Narbo Martius* by byla vhodnější výslovnost *domícija* a *marcijus*, nikoliv výslovnost, kterou zvolili moderátoři, *domítyja, martyjus*, tedy výslovnost vycházející z psané podoby. Ve výslovnosti názvu německého města *Saarbrücken* nebylo *ü* vysloveno jako *i*, výsledná výslovnost byla *zárbrukn* místo *zárbriken* nebo *zárbrikn*. Zachytili jsme i slovo *vinštúbe* mající původ v německém *Weinstube*, *vajnštúbe*, (vinárna); výslovnost *vin* byla zřejmě způsobena tím, že se moderátoři právě nacházeli ve Francii, ovšem francouzské označení pro vinárnu by bylo „*bar de vin*“.

M. Maurerová pravidelně vyslovuje francouzské názvy s přízvukem na poslední slabice, jak je ve francouzštině obvyklé. Podle fonetických doporučení se v českém textu vyslovují cizí jména s přízvukem vždy na první slabice, jak je běžné v češtině. Chápeme samozřejmě, že pro někoho, kdo francouzštinu ovládá a kdo se navíc právě pohybuje v prostředí francouzštiny, může být obtížné tuto zásadu o umístování přízvuku v češtině dodržet.

Závěrem můžeme říci, že v případě pořadu Bedekr jsou M. Maurerová a M. Písařík vhodně vybranými moderátory. Doporučovali bychom však věnovat více pozornosti výslovnosti zeměpisných pojmenování.

Branky, body, vteřiny

Branky, body, vteřiny jsou tradičním sportovním zpravodajským pořadem, který následuje po Událostech a v němž jsou diváci každý den zpravováni o aktuálních sportovních událostech a/nebo jejich výsledcích. V pořadu jsou k slyšení především dva typy promluv: a) moderátor či moderátorka přímo ve studiu uvádí jednotlivé reportáže a případně prezentuje výsledky sportovních utkání (v sledovaném období se v moderování střídali Petr Vichnar, Barbora Černošková, Vojtěch Bernatský a Jan Smetana); b) reportér či reportérka čtou komentář k reportážím. V obou případech se jedná o čtené psané texty, to znamená, že texty jsou předem připraveny a napsány a divákům jsou prezentovány jen v mluvené podobě. Liší se ovšem v tom, že zatímco redaktori své texty načítají v nahrávací kabině a mají možnost korigovat přerážení a jiné chyby, moderátoři čtou texty z čtecího zařízení v přímém přenosu. Mají-li tyto texty a jejich prezentace splňovat nároky na kultivované veřejné projevy, je pro ně klíčové – je-li splněn předpoklad, že jejich autoři užívají spisovné tvarosloví – zejména to, jak jsou poskládány a jak jsou načteny, resp. přečteny.

Skladba těchto textů by měla být srozumitelná a spíše jednodušší, aby diváci stačili v proudu promluv, jež se hemží číselnými údaji a vlastními jmény, sledovat vše, co je jim sdělováno. Snadné srozumitelnosti psaných textů se dosáhne tak, že jejich autoři postupují v logické posloupnosti od známých skutečností a informací k informacím novým, jež se v následující větě stanou skutečnostmi známými. Celý text je pak dobře provázán těmito tzv. tematickými posloupnostmi, přičemž základním slovosledným principem jednotlivých vět je jejich aktuální členění. Autoři textů, jež zaznívají v BBV, však mají nadměrný sklon k příznakovému slovosledu, v němž se překvapivá, neočekávaná skutečnost umísťuje na

začátek zprávy, aby strhla pozornost publika. Uvedme si příklad takto tzv. aktualizovaného uspořádání krátkého textu:

Po překvapivém pádu vedoucí závodnice světového poháru Nao Kodairové se v rozjížďce Karolíny Erbanové rozhodovalo o zlatu. Bojovala o něj ale hlavně Američanka Heather Bergsmaová. Ta potřebovala překonat čas Jekatěriny Šichovové a ještě při nájezdu do posledního kola na ruskou konkurentku ztrácela. Vedle české závodnice měla ale silný závěr. Bergsmaová Šichovovou porazila o tři desetiny vteřiny a vybojovala první vítězství v sezoně. Karolína Erbanová skončila šestá se ztrátou třiatdvaceti setin na stupně vítězů.

Předmětem této reportáže bylo to, že se konal závod světového poháru v rychlobruslení, a dále to, kdo v něm zvítězil a jak se umístila česká reprezentantka. Další informací bylo, že vedoucí závodnice po pádu závod nedokončila. Reportáž začíná právě oním pádem a přitahuje divákovu pozornost k překvapivé skutečnosti, která je jako překvapivá i explicitně označena. Tento trhovecký způsob reportování zaměřený na překvapivé okamžiky události mimo jiné vedl k tomu, že v první větě je přísudek věty až patnáctým slovem věty a podmět v ní zcela chybí, protože se jedná o větu jednočlennou. Čeština má sice volný slovosled, nicméně základní neutrální pořádek vět je tento: podmět – přísudek – (předmět), tyto základní větné členy mohou být dále rozvíjeny. Tento pořádek většinou odpovídá i neutrálnímu aktuálnímu členění věty: vychází se od známé či nové informace, tématu věty, a přes přechodové sloveso se dospívá k informaci nové, dosud neznámé. Pokud je tento slovosled aktualizován, příjemce se sice dozví novou, překvapivou informaci hned na začátku sdělení, jenže v tu chvíli neví, k čemu ji vlastně vztáhnout, čili neví, o čem je řeč.

Některé formulace v uvedené reportáži jsou navíc zavádějící: Jaká je souvislost s pádem vedoucí závodnice a bojem o zlato právě v rozjížďce Karolíny Erbanové? Jekatěrína Šichová zřejmě závodila v jiné rozjížďce, tudíž o zlatu se nerozhodovalo jen v rozjížďce Karolíny Erbanové. A koneckonců nebyla to ani rozjížďka Karolíny Erbanové, ta v ní byla jen jednou ze závodnic. Jaká je pak souvislost mezi „silným závěrem“ americké krasobruslařky a tím, že bruslila vedle české závodnice? V daný okamžik si posluchači mohli myslet, že výkon české závodnice byl silným podnětem pro výkon americké závodnice, ale s tímto závěrem nekoresponduje následná informace, že česká reprezentantka skončila až šestá.

Uvedme nyní ještě jeden příklad podobně aktualizovaně poskládaného textu, tentokrát se ale nejedná o text vlastní reportáže, ale o úvod k ní, který ve studiu četl moderátor:

Ke dvěma třetím místům z bodovacího závodu žen a týmového sprintu přidala česká dráhová cyklistika na světovém poháru v Kanadě šestou pozici. Svůj nejlepší výsledek kariéry vybojovaly v kei-, vybojovala v keirinu Sára Kaňkovská.

V první větě nacházíme přísudek uprostřed věty, jedná se však až o dvanácté slovo a podmět věty je ještě za ním. To opět vede k tomu, že posluchači zpočátku netuší, o čem je řeč, a to až do té doby, dokud neuslyší podmět věty (*cyklistika*), což zase klade velké nároky na jejich krátkodobou paměť. V následující větě se pak dozvíme, že šestou pozici nepřidal ženský tým, jak by se dalo očekávat na základě předchozí věty a jak očekával i moderátor, který se musel opravit, ale jen individuální závodnice.

Snadná srozumitelnost textů je v BBV obětována senzačností. Jenže o to větší úsilí by pak tvůrci reportáží a celého pořadu měli věnovat obrazovému materiálu reportáží, který pomáhá divákovi v orientaci, a dále také zvukovému ztvárnění textů, tj. dokonalé výslovnosti a vhodnému členění promluv. Toto se týká zejména promluv moderátorů ve studiu, při nichž příjemcům zpráv chybí opora v obrazovém materiálu.

Uvedené příklady jsme výše přepsali do (pravděpodobných) vět psané předlohy, nyní v jejich přepisu zachytíme členění intonační, jež je pro diváky, kteří napsanou předlohu nevidí, směrodatné (lomítkem značíme bezpauzový intonační předěl, podtržením důraz):

Ke dvěma třetím místům z bodovacího závodu žen / a týmového sprintu / přidala česká dráhová cyklistika na světovém poháru v Kanadě šestou pozici NÁDECH svůj nejlepší výsledek kariéry vybojovaly v ke- vybojovala v keirinu / Sára Kaňkovská.

Z přepisu je patrné, že V. Bernatský rozčlenil dvě dlouhé věty v několik, opět poměrně dlouhých úseků. K snadnějšímu zpracování sdělované informace by však přispělo členění na úseky spíše kratší. Text výše uvedené reportáže pak byl intonačně rozčleněn také spíše na delší než kratší úseky:

Po překvapivém pádu vedoucí závodnice světového poháru Nao Kodairové / se v rozjížděce Karolíny Erbanové rozhodovalo o zlatu PAUZA bojovala o něj ale hlavně Američanka Heather Bergsmaová NÁDECH ta potřebovala překonat čas Jekateriny Šichovové NÁDECH a ještě při nájezdu do posledního kola na ruskou konkurentku ztrácela NÁDECH vedle české závodnice měla ale silný závěr NÁDECH Bergsmaová Šichovovou

porazila o tři desetiny vteřiny PAUZA a vybojovala první vítězství v sezoně PAUZA Karolína Erbanová skončila šestá se ztrátou třiačtyřiceti setin / na stupně vítězů.

Vedle vhodného členění delší promluvy je pro snadné porozumění nutné také pečlivě artikulovat. Jak moderátoři, tak i reportéři se o pečlivou artikulaci opravdu snaží a zejména moderátoři ve studiu jsou v tom velmi dobří. Problémy s porozuměním tak občas může způsobovat jen výslovnost některých cizích, ne příliš známých vlastních jmen.

Shrnutí: V našem posudku BBV upozorňujeme na to, že stavba textů sestavených z dlouhých vět s aktualizovaným členěním, v nichž je nové či zásadní sdělení z obvyklé poslední pozice posouváno na pozice přední, sice může lépe vyhovovat snaze informovat o sportu jako o napínavých a soutěživých událostech, ale je mnohem náročnější pro příjemce tohoto sdělení. Doporučujeme proto tvůrcům těchto textů, aby při vypichování výsledků či neobvyklých sportovních okamžiků měli na paměti i diváky, z nichž někteří se musí z různých důvodů více namáhat, aby dokázali v průběhu času vstřebat sdělení zpráv. Jinak je ovšem jazyková úroveň moderátorů a reportérů BBV i jejich zpráv stabilně na velmi vysoké úrovni.

Počasí v 18:55

Pětiminutovou relaci Počasí vysílal ve sledovaném období pořad ČT 1 každý den v 18:55, těsně před hlavním zpravodajským pořadem Události. Moderátory pořadu byli dlouholetí členové meteorologické redakce ČT, ve zhlédnutém vzorku pořadů jsme zaznamenali Alenu Zárybnickou, Taťánu Míkovou, Pavla Karase a Michala Žáka. Některými individuálními rysy projevu jednotlivých moderátorů jsme se zabývali v našem minulém hodnocení (viz Hodnocení jazykové úrovně vybraných pořadů ČT za 1. pololetí 2015), v aktuálním hodnocení budeme jazykovou úroveň pořadu komentovat obecně.

Projev všech moderátorů Počasí hodnotíme jako vysoce profesionální. Zcela bez problémů užívají spisovnou češtinu, občasná porušení jejích pravidel jsme zaznamenali pouze v oblasti výslovnosti (*biometrologická* místo *biometeorologická*, *k vaším* místo *k vašim*, *výmečně* místo *výjimečně*), ovšem nikoli v míře ovlivňující celkově dobrou úroveň projevu. V jejich promluvách se vyskytují jazykové prostředky, především pojmenování, typické pro mluvu odborníků (např.: *výrazná oblast vyššího tlaku vzduchu*, *mírně nepříznivé až nepříznivé rozptylové podmínky*), především ale méně výlučné a formální jazykové prostředky a

formulace (*nejmíň, dneska, sněžení dorazí ve středu, s oblačností musíme počítat i zítra, teploty spadnou*), jde však vždy o prostředky spisovné. Upozornit chceme pouze na užívání přídavných jmen namísto trpných příčestí (např. *bylo doprovázené místo bylo doprovázeno*). Mezi přídavnými jmény, která jsme v projevech moderátorů Počasí opakovaně zaznamenali, a příčestími totiž není rozdíl pouze stylový (formulace s přídavnými jmény jsou typické pro každodenní vyjadřování), ale také významový: Přídavná jména označují trvalou vlastnost, příčestí děje a jejich výsledky. Ve zpravodajství doporučujeme tento významový rozdíl respektovat a přídavná jména, respektive trpná příčestí užívat v souladu s ním (za vhodnější tedy považujeme formulaci *bylo doprovázeno*, protože se jedná o označení děje).

Hodnocený pořad obsahuje velký objem informací, které jsou tematicky rozmanité (počasí uplynulého dne, předpověď na další den, výhled na další období, výjimečné meteorologické jevy v zahraničí, meteorologická teorie a statistiky), jde ale také o pořad velmi krátký. To evidentně ovlivňuje projev moderátorů (promlouvají ve vysokém tempu, během promluv přecházejí po studiu a zároveň ovládají výměnu grafického doprovodu) a domníváme se, že ovlivňuje i jeho vnímání diváky. Ti mají sledovat zároveň informace obsažené v infografice, na fotografiích a ve videích a ve vysokém tempu pronášený a informačně vysoce nasycený obsah promluv moderátorů.

Jak jsme upozornili v našem minulém hodnocení, projev moderátorů je evidentně stylizován tak, aby byl co nejsoudržnější, jednotlivé výpovědi plynule navazovaly a bylo postiženo maximum tematických a logických souvislostí, které mezi předkládanými informacemi existují. Tyto principy mají své opodstatnění v psaných textech, texty mluvené se ale řídí poněkud jinou logikou: V minulém hodnocení jsme upozornili také na to, že protože posluchači mluvených textů přirozeně nemají možnost ovlivnit rychlost přednesu ani se v textu vracet zpět, závisí to, zda dokáží obsah textu adekvátně interpretovat, mimo jiné na tom, zda je jim v každém okamžiku dostatečně a jednoznačně znám kontext jednotlivých výpovědí, včetně tak základních aspektů, jako je jejich téma.

V tomto hodnocení chceme upozornit na dva opakující se typy výpovědí, v nichž byla podmínka dobré srozumitelnosti mluvených textů porušena podle našeho názoru přílišným důrazem na nepodstatné logické a tematické souvislosti: První typ reprezentuje například výpověď *prudká bouře prošla dnes městem Darben v Jižní Africe*. Ta byla první výpovědí tematického bloku o počasí v zahraničí, který navázal na blok o počasí v ČR. Příslowechné určení (zde *městem Darben v Jižní Africe*) bývá v podobných výpovědích, stojí-li například na začátku výpovědi, umístěno na začátku, zde byl však uplatněn slovosled, který se obvykle nepoužívá na počátku nových celků, ale v jejich průběhu. Slovosled uvedené výpovědi by byl

opodstatněný, pokud by se například o tropické bouři mluvilo již dříve. Zde sice určitá tematická návaznost výpovědi na přechozí celek existuje (obě se týkají výskytu určitých meteorologických jevů), je ale zdůrazněna na úkor srozumitelnosti předkládaných informací, protože podstatnější než tato souvislost je to, že výpovědi začíná nový tematický celek. Kvůli užitému slovosledu ji posluchači přesto mohou (až do samého závěru) interpretovat jako další informaci, která se týká meteorologických jevů zaznamenaných v ČR. Analogický problém se objevil ve výpovědi *s mlhami a větší oblačností musíme počítat i zítra po ránu*. Výpovědi před ní se týkaly charakteristik (právě probíhajícího) tzv. tereziánského babího léta, tato výpověď však zahájila nový tematický celek týkající se počasí následujícího dne. Slovosled je opět aktualizovaný, tentokrát tak, aby výpověď navázala na informaci (mlhy a oblačnost jsou typické pro tereziánské babí léto), která byla uvedena asi půl minuty před tím. Tematická návaznost, kterou slovosled implikuje, tedy existuje, podle našeho názoru ale její zdůraznění nijak nepřispívá srozumitelnosti promluvy, naopak jako v minulém případě ji snižuje.

Na počátku tematických celků je podle našeho názoru třeba dodržovat neutrální slovosled, doporučujeme navíc zvážit, zda není vhodnější na změny průběžných témat systematicky explicitně upozornovat (taková upozornění jsme izolovaně zaznamenali i ve zhlédnutém vzorku pořadů: *výhled na následující týdny máme v dalším obrázku; no a pojďme dál; ted' Severní Amerika*).

Druhým typem problematických promluv jsou ty, v nichž jsou de facto zbytečně vyjadřovány logické souvislosti v rámci jednoho tematického celku: Například ve výpovědích *počasí od středy bude ale opět spíš ve znamení... a do poloviny příštího týdne ani u nás sníh tát nebude* upozorňují spojky *ale* a *ani* na to, že výpovědi jsou v určitém logickém vztahu k výpovědím jiným. V obou těchto případech dělil však takto propojené výpovědi značný odstup; u výpovědi *ted' se ale pojďme podívat na obrázky* se nám výpověď, k níž má odkazovat spojka *ale*, nepodařilo dohledat vůbec. Ani v jednom z těchto případů není zdůraznění logických vztahů podstatné pro to, aby diváci pochopili smysl výpovědi, naopak může od něj diváky odvádět, protože je nutí pátrat v paměti po tom, na co aktuální výpověď vlastně navazuje. Ve všech těchto případech je řešením nadbytečné výrazy z výpovědi vynechat.

Shrnutí: Projev všech moderátorů Počasí hodnotíme jako velmi profesionální. Jim i dalším tvůrcům pořadu doporučujeme zaměřit se na to, zda jsou výpovědi formulovány vždy s dostatečným ohledem na jasnost kontextu pro posluchače, protože ten je u mluvených textů podstatnější než zdůrazňování jejich soudržnosti.

Předvolební debaty, Superdebata: Poslední slovo

Před podzimními parlamentními volbami odvysílala Česká televize čtrnáct Předvolebních debat, v jejichž moderování se pravidelně střídala Daniela Písařovicová s Jakubem Železným, a jednu Superdebatu, kterou za přítomnosti publika pouhý den před volbami moderoval v Kongresovém paláci Václav Moravec. V Superdebatě se ve dvou prostržích objevila ještě Zuzana Tvarůžková, která v zákulisí procházela mezi politiky odpovídajícími na dotazy diváků a položila jim některé z diváckých otázek.

Dříve než zhodnotíme úroveň jazykového projevu jmenovaných moderátorů, krátce popíšeme časové i prostorové rozvržení debat, neboť jsme přesvědčeni, že to pomůže lépe zhodnotit i práci moderátorů. V debatách diskutovalo vždy deset zástupců politických stran či hnutí, které podle prognóz měly šanci ve volbách uspět. Tito diskutující stáli u pultíků, které byly uspořádány do elipsovité protaženého oblouku; proti nim stál moderátor či moderátorka. Debaty trvaly 120 minut. Z toho vyplývá, že pokud by mluvili jen diskutující a pokud by měli vyměřený stejný čas na své promluvy, celkově by na jednoho z nich připadlo 12 minut času. V debatách pochopitelně mluví také moderátor, který debatu řídí, a když připočteme úvodní představení a závěrečné rozloučení, připadá na jednoho z diskutujících méně než deset minut. Diskutující, kteří do debaty přišli prezentovat své názory a názory politické strany, museli tedy vydržet přibližně hodinu a padesát minut z celkových dvou hodin jen stát a poslouchat druhé.

Není tedy divu, že moderátoři museli zvládnout nejen představit témata, o nichž se diskutovalo, klást smysluplné otázky, hlídat náležitost odpovědí, ale ještě museli opravdu důrazně řídit debatu, náležitě přidělovat slovo diskutujícím. Nejtěžší úlohu z tohoto hlediska měl Václav Moravec, a to z několika důvodů: čas pro příspěvky diskutujících byl ještě zkrácen o zmíněné vstupy se Zuzanou Tvarůžkovou, do voleb zbýval jen jeden den a proti němu stáli předsedové stran a hnutí. Někteří z diskutujících proto využívali několik minut, kdy měli možnost promlouvat, nikoli k odpovídání na položenou otázku, nýbrž k vlastní prezentaci. To platí zejména o předsedovi hnutí ANO, který ani po opakovaných výzvách moderátora neodpovídal na jeho otázky, ba je zcela ignoroval. Zamýšlená debata, střet názorů, se proto začala rozpadat ve vzájemně nesouvisející projevy, osočování a sebezprezentaci.

K rozpadu Superdebaty v první hodině přispělo i to, že nebyly vymezeny základní pojmy, o nichž se diskutovalo, těmi bylo označení stran a hnutí jako *systemových* a

antisystémových. Zatímco Andrej Babiš mluvil o klientelisticko-korupčním systému, proti němuž jeho hnutí bojuje, a je proto antisystémovým hnutím, Václav Moravec v různých fázích debaty charakterizoval antisystémovost jinak: v otázce předsedovi Pirátů: *ale vy můžete být bráni jako antisystémová strana protože PAUZA například PAUZA nemáte jasný postoj PAUZA k Severoatlantické alianci a Evropské unii*; v otázce předsedovi SPD: *chcete zásadně měnit ústavu, to je jedna z charakteristiky antisystémové...*; v otázce předsedovi ČSSD: *nemyslíte, že i vaše působení ve vládě PAUZA přispívá k tomu, že tyto volby mohou být o PAUZA rozpadu PAUZA systému tradičních politických stran PAUZA a vzestupu antisystémových stran*.

Aby bylo možné o čemkoli smysluplně diskutovat, je třeba mít jasno o základních pojmech, jež jsou předmětem diskuze. Bylo by proto záhodno, kdyby bylo na začátku vysvětleno, co je *systém tradičních politických stran* a jaké jsou atributy *antisystémových* (Že chtějí zásadně měnit ústavu? Že nemají vyjasněný vztah k EU či NATO?) a *systémových* (Že mají jasný vztah k EU a NATO?) stran. Neujasněnost těchto pojmů, o nichž se debatovalo celou jednu hodinu ze dvou, byla největší slabinou Superdebaty.

Václav Moravec zvládl moderovat debatu standardně velmi dobře. Jeho projev byl kultivovaný jak po stránce užívání spisovného tvarosloví, tak po stránce prozodické: své repliky pronášel srozumitelně a v přiměřeném tempu. Velmi dobře také řídil debatu: náležitě rozděloval slovo jednotlivým diskutujícím a sledoval jejich odpovědi. To, že někteří účastníci debaty moderátorovy otázky ignorovali, jistě není jeho vinou. Zuzana Tvarůžková se v Superdebatě objevila jen v několika krátkých vstupech, její projev byl profesionální a odpovídající dané situaci, a nemáme k němu proto žádné závažné připomínky.

Své debaty zvládli velmi dobře moderovat i Daniela Písařovicová a Jakub Železný. Ani jim nečinilo problém klást otázky, domáhat se odpovědí a udělovat slovo. Užívání spisovného tvarosloví je pro ně naprostou samozřejmostí. Oba dokáží vyslovovat natolik zřetelně, aby nebyl problém jim porozumět. Projev Daniely Písařovicové je však poněkud monotónní. Moderátorka totiž příliš nepracuje ani s barvou svého hlasu, ani s prozodickými vlastnostmi promluv, jimiž jsou průběh výšky, hlasitosti, tempa a rytmu. Nadto nezřídka při rozvažování vyplňuje pauzy tzv. hezitačními zvuky, uveďme si jeden ilustrační příklad. Všimněme si, že nadměrné množství pauz vyplněných hezitačními zvuky nacházíme v úvodu dotazu, což je dáno tím, že zde moderátorka formulovala s větším úsilím (hezitační zvuk značíme symbolem ə):

Pane Kulhánku, ə jakým způsobem ə byste přesvědčovali ə vaše sympatizanty a vaše voliče v

případě že se Česká republika už stane plátcem a do unijního rozpočtu? A vy jste stále přesvědčení o tom že a zůstat členem Evropské unie má smysl. Jakým způsobem byste jim to vysvětlovali, když bychom jenom přispívali a žádné, nebo respektive nedostávali bychom tolik peněz co momentálně?

Uvedený příklad ilustruje také to, že některé dotazy, které Daniela Písařovicová pokládá, jsou příliš komplikované. Dotázaný ani diváci zpočátku zřejmě ani nevěděli, nač se moderátorka ptá, kam svou otázkou směřuje: dlouho nebylo zřejmé, co by dotazovaný pan Kulhánek měl vysvětlovat voličům, a to tím spíše, že Česká republika je plátcem do unijního rozpočtu od svého vstupu do EU. To, že moderátorka se ptá na případnou budoucí situaci, v níž by Česko platilo do rozpočtu EU více peněz, než kolik by čerpalo, bylo zřejmé až z úplného závěru dotazu, až poté, co moderátorka opravila svou původní započatou formulaci (*když bychom jenom přispívali a žádné, nebo respektive nedostávali bychom tolik peněz co momentálně*). Připočteme-li k tomu ještě výše zmíněnou monotónnost, spočívající zejména v rovné intonaci, a rychlejší tempo v některých pasážích, je zřejmé, že moderátorčin způsob kladení dotazů zvyšuje nároky na pozornost tázaných i diváků, stručně řečeno, musejí se více namáhat, aby porozuměli tomu, nač se vlastně moderátorka ptá.

Jakub Železný patří mezi nejzkušenější moderátory České televize, debaty zvládl moderovat s bravurní jistotou. Jeho projev byl jistý, zřetelně vyslovoval, náležitě členil promluvy, pohotově také reagoval na rozvíjené odpovědi dotázaných, čímž dodával debatě potřebnou dynamiku.

Shrnuto, můžeme konstatovat, že všichni moderátoři si udrželi profesionální, vysokou úroveň. Moderátorka D. Písařovicová by mohla promlouvat méně monotónně. Debatám s větším počtem diskutujících by také prospělo, kdyby byl pokud možno dobře definován předmět, o němž se diskutuje.

Sama doma

Sama doma je devadesátiminutový publicistický pořad vysílaný každý všední den na ČT 1 od 12.30, podle tvůrců určený především ženám na rodičovské dovolené, ale nejen jim. Ve sledovaném období jej moderovaly Jana Havrdová, Ester Janečková, Lucie Křížková, Stáňa Lekešová, Alena Veliká a Martina Vrbová Hynková (pořady vysílané z Prahy), Tereza Šnajdr Stýblová a Soňa Šuláková (z Brna) a Jana Fabianová a Linda Bendová (z Ostravy).

Moderátorky pořadu vedou rozhovory s pozvanými hosty – lékaři, umělci, právníky, kuchaři a dalšími osobnostmi, o nichž se předpokládá, že by mohly diváky, resp. divačky, nějak zaujmout či jim poradit. Zároveň jde o pořad kontaktní – pozvaní hosté odpovídají na dotazy nejen moderátorům, ale také divákům prostřednictvím chatu; moderátorky v úvodu pořadu položí divákům anketní otázku a v závěru pořadu čtou některé odpovědi. Rozhovory, které moderátorky vedou, žánrově oscilují mezi rozhovory publicistickými, pracovními (moderátorky pomáhají hostu s nějakou činností a rozhovor mj. slouží jejich kooperaci) a žánrem, který se zpravidla označuje jako „small talk“ – to znamená, že v rozhovoru nejde o téma či o sdělování informací, ale především o vzájemný kontakt rozmlouvajících.

Jazyková úroveň pořadu víceméně odpovídá uvedené žánrové charakterizaci – všechny moderátorky jsou schopny mluvit spisovně, především pokud jde o tvarosloví (dodržují např. shodu v rodě a čísle u neutra: *taková očekávání*) a umí srozumitelně artikulovat. Tato v rámci pořadu vyšší norma jazyka se uplatňuje především v rozhovoru s hosty, kteří podávají informace odborného rázu, např. s lékaři nebo právníky. V situacích, kdy se rozhovor blíží spíše žánru small talk nebo pracovního rozhovoru, a v rozhovorech s populárními herci či zpěváky se moderátorky vyjadřují méně formálně a zejména u moderátorek pražské redakce se často objevují výslovnostní, tvaroslovné i lexikální prostředky nespisovné. Zaznamenali jsme tvaroslovné a hláskové jevy typické pro obecnou češtinu a jiné regionální varianty češtiny: *vod jednej kamarádky*, *vochutnáme* (L. Křížková), *ňákej medvěd*, *vostatní* (E. Janečková), *žádný hrabičky*, *votočíte* (A. Veliká), *to je hezký* (S. Lekešová), i další nespisovné jevy, například redukci délky samohlásek: *vašim děťátkem* (T. Šnajdr Stýblová), *lísky* (místo *lístky*), *taji* (místo *tady*), a redukci souhlásky *j*: *eště* (místo *ještě*), ve tvarech zájmena *nějaký* se redukovaná výslovnost objevuje bez ohledu na žánr rozhovoru: *ňáké*, *ňáký*, *ňákou*.

Pokud jde o lexikální prostředky, moderátorky velmi často přejímají slova a slovní spojení užívaná hosty pořadu, specifická pro obor, který hosté představují, tedy slova profesionální i slangová. To je ve spontánním rozhovoru přirozené, za nevhodné ale považujeme jejich uvádění jako mezititulků a v textech na webu, viz výraz *párty jídlo*, užívaný hojně v mluvené i psané podobě ve vydání z 3. 11., utvořený spojením dvou podstatných jmen v prvním pádě, z nichž první slouží jako neshodný přívlastek jména, které rozvíjí. Tento způsob tvoření slov, resp. víceslovných pojmenování je stále považován z hlediska spisovné normy za substandardní; neutrální variantou pojmenování by bylo „jídlo / občerstvení na párty“, tedy s neshodným přívlastkem po jménu.

Skutečnost, že moderátorky v některých rozhovorech mluví méně formálně a ve spontánních reakcích užívají i nespisovné prostředky, je v souladu s celkovým žánrovým laděním pořadu, snahou tvůrců navodit přátelský až důvěrný vztah s diváky (viz užívání hypokoristik jako *Terezko, Alenko, Karličko*). V některých pasážích pořadu se ale neformální prostředky kumulují až příliš, nejde přitom zdaleka jen o tvaroslovnou nespisovnost, ale o kontaktní prostředky (*hele*), výplňková slova (opakování výrazu *jako*), emocionální a hodnotící prostředky (*to je hezký!*) a také módní výrazy, jako užití slovesa *bavit* v následujícím výroku: *Porto bella. Ty mě baví.* (Znamená to, že je moderátorka ráda vaří, nebo jí, nebo fotografuje...?)

Kumulace těchto prostředků posouvá rozhovor k výše zmíněnému žánru small talk. Vedle užívání kontaktních a emocionálních prostředků je pro small talk charakteristická implicitnost tématu, které se často vyrozumívá z kontextu a rychle se mění. V pořadu *Sama doma* jsme mohli slyšet např. *Dobrý? V pohodě? Matěj Ruppert jako v pohodě? Nebo někdy trochu tak jako?* tedy sled otázek, jimž – pokud nesdílíme kontext tazatelky – nemůžeme vůbec rozumět. V žánru small talk je totiž mnohem těžší než např. u publicistického rozhovoru vést rozhovor tak, aby byl hovorem pro druhé, aby byl určen především divákům, aby se tímto rozhovorem nebavili hlavně, nebo dokonce pouze jeho primární účastníci. Moderátorky, které se nechají emocionálně vtáhnout do rozhovoru s hostem, se začnou orientovat na kontext, který sdílí s hostem a spolu navzájem, a ztratí ze zřetele kontext, který mají zprostředkovat divákům, ti se tak stávají pouhými přihlížejícími, nikoliv adresáty rozhovorů, jimiž se moderátorky a někdy i hosté upřímně baví.

Na závěr zmiňme věcnou chybu, kterou jsme v pořadu zachytili: v jednom z předvánočních vydání (12. 12.) byly tématem „viktoriánské Vánoce“ a z úst Stáni Lekešové zaznělo: *Viktoriánské období si možná idealizujeme díky románům Jane Austenové.* Jane Austenová zemřela v roce 1817, královna Viktorie se narodila v roce 1819 a nastoupila na trůn v roce 1837. Romány Jane Austenové tedy s viktoriánskou dobou nijak nesouvisí, kdybychom je chtěli pojmenovat podle doby vlády panovníka, v níž vznikly, šlo by o romány georgiánské.

Shrnutí: Moderátorky pořadu *Sama doma* jsou kultivované mluvčí a jazyková úroveň pořadu odpovídá jeho žánru – je formální v publicistických rozhovorech, které jsou zaměřeny na odborná témata, a méně formální ve small talk a v pracovních rozhovorech. Je ale třeba dávat pozor na to, aby některé rozhovory neupadaly do přílišné neformálnosti a aby moderátorky nezapomínaly, že jejich hlavním adresátem je divák, nikoli ony a jejich hosté.

Studio 6

Ranní zpravodajský pořad Studio 6 vysílaly ve sledovaném období ve všední dny ráno programy ČT 1 a ČT 24. Studio 6 má stopáž přibližně 180 minut (po kterých následuje ještě další stejnojmenný blok vysílaný pouze na ČT 24), jeho obsahem jsou pravidelné přehledy událostí, počasí a dopravní situace, předtočené reportáže i živé vstupy a rozhovory s různými typy respondentů. Pořadem provází diváky jeden moderátor a několik redaktorů, kteří uvádějí jednotlivé zpravodajské přehledy. V našem hodnocení se zaměříme na projev hlavních moderátorů (v prvním bloku vysílaném na ČT 1 a ČT 24) a na tři obecné rysy jazykové, respektive komunikační stránky Studia 6.

Pořadu jsme se věnovali naposledy v roce 2015 (viz Hodnocení jazykové úrovně vybraných pořadů ČT za 1. pololetí 2015). Stejně jako v roce 2015 byla ve sledovaném období jednou z moderátorek pořadu Jolka Krásná (JK) a stejně jako v minulém hodnocení u JK oceňujeme přirozený a jistý projev, schopnost formulovat výstižné otázky a pohotově reagovat na vývoj rozhovoru. JK užívá spisovnou češtinu, v jejím projevu převažují méně formální spisovné varianty (*děkuju, taky*), neznamenali jsme u ní žádné odchylky od spisovného tvarosloví. I v tomto hodnocení však musíme poukázat na přetrvávající problémy s výslovností: Týkají se jednak hlásky *k*, při jejíž artikulaci JK patrně nepřitiskne celou plochu kořene jazyka na zadní patro, takže výsledná hláska se podobá spíše *ch* (*chompletní* místo *kompletní*), jednak nedbalé výslovnosti především souhláskových skupin (*ostartoval* místo *odstartoval*).

V moderování Studia 6 se JK střídala ve sledovaném období s Pavlem Navrátilem (PN; Jiřího Václavka, uvedeného v současnosti mezi moderátory na internetových stránkách pořadu, jsme ve zhlédnutém vzorku pořadů nezaznamenali). PN bez problémů užívá tvarosloví spisovné češtiny, na dobré úrovni je zvukové členění jeho výpovědí, prohřešky proti spisovné výslovnosti jsou spíše ojedinělé (opakuje se ale například nespisovná výslovnost *pokud* jako *pokut'*). Několik kritických poznámek však musíme učinit v souvislosti s formulacemi výpovědí, především otázek v rozhovorech, které PN pronáší.

Zmíníme se především o spojce *tak*, kterou PN často užívá, mimo jiné v poněkud neobratných formulacích jako: *pokud se zaměříme na ten dnešní den, tak na něj připadá...* Spojka *tak* je významově nevyhraněná a v projevech, které mají být věcně přesné, je vhodnější (samozřejmě s výjimkou případů jako je spojovací výraz *jak – tak*) užívat spojky, které vztahy mezi větami vyjadřují konkrétně. V uvedené formulaci je navíc zbytečná,

protože významový vztah obou vět v souvětí je vyjádřen už spojkou *pokud*. V tomto případě by navíc bylo podle našeho názoru vhodnější nekomplikovat výpověď vedlejšími větami (šlo o otázku pro hosta) a zjednodušit ji, například takto: *Na dnešek připadá výročí pohřbu Jana Opletala. Jaký měl jeho pohřeb důsledky pro další vývoj?* Velmi často užívá PN také obrat *do jaké míry*, a to v otázkách jako: *Do jaké míry vysvětlovat dětem to pozadí?* (myšleno je pozadí Vánoc). Společným rysem těchto otázek je to, že mohou být snadno převedeny na otázky zjišťovací (v tomto případě například: *Je vhodné vysvětlovat dětem pozadí Vánoc?*), a obrat *do jisté míry* je možná výrazem snahy tuto formu otázek nějak ozvláštnit. Jazykovou úroveň projevu PN však obrat podle našeho názoru spíše snižuje: významově je velmi vágní – předpokládá kvantifikaci něčeho, co často nemůže být kvantifikováno – a PN jej užívá velmi často, někdy dokonce v několika otázkách po sobě.

Zmínit se chceme ještě o několika obecných charakteristikách pořadu Studio 6. První dvě poznámky se týkají rozhovorů. Rozhovory vedou moderátoři Studia 6 téměř výhradně s cílem od respondentů „pro diváky“ získat zatím neznámé či jinak relevantní informace. Takový rozhovor se liší například od rozhovorů, v nichž jde spíše o prezentování názorů a postojů a také o jejich kritickou reflexi, již obvykle (alespoň v médiích veřejné služby) provádí novinář, který rozhovor s respondentem vede. Pro volbu informativního rozhovoru mají tvůrci pořadu jistě řadu dobrých důvodů a jde o volbu zcela legitimní. Problematické však je, jsou-li informativní rozhovory, v nichž tazatel odpovědi respondentů nijak nereflexuje, vedeny s respondenty, kteří jsou evidentně zainteresováni na tom, jaké informace budou o určitém tématu předloženy veřejnosti. Taková situace ve sledovaném období podle našeho názoru nastala, když v rozhovoru o soutěži školáků v logickém myšlení hovořila o náležitých pedagogických postupech ředitelka soukromého gymnázia nebo když informace o zkušenostech s provozem EET podával ředitel Generálního finančního ředitelství.

Zvláštní typ informativních rozhovorů, který jsme ve Studiu 6 zaznamenali, představují telefonické rozhovory, které vedou moderátoři s regionálními redaktory zpravodajství. Tyto rozhovory jsou v podstatě sehrávány pro diváky, protože respondent očividně přesně ví, na jaké otázky bude odpovídat (odpovědi jsou velmi dlouhé, často evidentně čtené), a tazatel přesně ví, jakou odpověď na svou otázku dostane, i to, kdy má položit otázku další. Dáváme tvůrcům k úvaze, zda je tato „hra“ na rozhovor pro dramaturgii pořadu přínosná, každopádně doporučujeme vyvarovat se situací, kdy je „prozrazena“: To nastalo například v rozhovoru o rekonstrukci vlakových tratí na jižní Moravě. Po otázce týkající se rekonstrukce nádraží ve Vyškově položila moderátorka otázku druhou: *Dočká se i letos nějaké jiné jihomoravské nádraží rekonstrukce?* V odpovědi na ni popsala redaktorka

plán na rekonstrukci nádraží v Břeclavi. Příspěvek byl však již od počátku na obrazovce provázen titulkem ve znění: *Oprava nádraží ve Vyškově a Břeclavi*.

Třetí obecná poznámka se týká neverbální komunikace. Od našeho posledního hodnocení doznalo změn také prostorové uspořádání studia, v současnosti promlouvají moderátoři buď ve stoje, nebo vsedě na pohovce, před níž je umístěn nízký konferenční stůl. Toto uspořádání má možná navodit dojem dynamičnosti a uvolněnosti, zabírá-li však kamera celou postavu sedícího moderátora (například je-li v záběru společně s hostem), není pro uvolněnost příliš prostor. Moderátoři absolvují obvykle celý vstup v jedné pozici, a působí spíše strnule. U JK, která často vystupuje v krátkých šatech a obuvi s podpatky, a způsoby, jakými může před kamerou, zejména v záběrech en face, sedět, jsou proto omezené, jde někdy navíc o pozice, které působí velmi nepřírodně.

Shrnutí: Jazykovou stránku pořadu Studio 6 hodnotíme, i s přihlédnutím k délce pořadu, množství informací a témat, jako dobrou. Z uvedených dílčích výtek doporučujeme věnovat se především těm, které se týkají vedení rozhovorů, protože na kvalitě rozhovorů závisí jasnost a spolehlivost informací, které Studio 6 zprostředkovává divákům.

Toulavá kamera

Toulavá kamera (TK) je publicistický populárně naučný pořad o stopáži necelých 30 minut, vysílaný na programu ČT1 v premiéře každou neděli v 10:00, jeho náplní jsou krátké reportáže o kulturních a přírodních památkách České republiky. V moderování pořadu se střídají Iveta Toušlová a Josef Maršál, kteří se podílejí i na jeho přípravě; hlasy promlouvající v jednotlivých reportážních vstupech jsme neidentifikovali, v citacích je proto označujeme pouze jako mužský/ženský hlas.

Promluvy televizních pracovníků v TK jsou připravené a monologické, proto se v pořadu mimo promluvy respondentů (historiků, průvodců po kulturních památkách, přírodovědců atd.) neobjevují nespisovné tvaroslovné a lexikální jevy. Promluvy moderátorů jsou zjevně koncipovány jako populárně naučné texty určené pro ústní přednes, tj. užívají slovníku a frazeologie typických pro tento žánr, ale vyhýbají se dlouhým a složitým souvětím, jsou členěny do krátkých vět a jednoduchých souvětí. V mluvené podobě je toto (syntaktické) členění textů podpořeno a ještě zvýrazněno frázováním (intonačním členěním): Oba hlavní moderátoři i mluvčí v reportážích intonačně člení své promluvy na relativně krátké úseky, odpovídající větě v souvětí, jednoduché větě nebo i menším syntaktickým jednotkám, např.

položce ve výčtu. Výsledkem je kultivovaný, jasně členěný, srozumitelný projev, který má ale také svá úskalí.

Problémem výše popsaného frázování je jednak jistá monotónnost, a především to, že často nerespektuje významovou souvislost textu. Typickým příkladem je oddělení vedlejší věty vztahné od předchozí věty klesavou, tj. koncovou intonací, jako je tomu v následujících dvou příkladech: *Vzniklo v první polovině třináctého století u staré obchodní stezky KLESNUTÍ HLASEM která vedla z Čech až do Lužice* (J. Maršál); *Může se po zapůjčení sluchátek v pokladně MÍRNÉ STOUPNUTÍ HLASEM projít sedmatřiceti místy KLESNUTÍ HLASEM jimž je určen odborný výklad* (ženský hlas v reportáži). Oba moderátoři i mluvčí v reportážích navíc často oddělují jednotlivé intonační celky krátkou pauzou, a to jak po klesavé, tj. koncové intonaci, tak po mírně stoupavé či stoupavě klesavé, tedy pokračovací intonaci. V kombinaci s výše popsaným klesnutím hlasu před větou vedlejší se tato pauza objevuje v následujícím případě: *Najdete tu i značené turistické trasy a cyklistické okruhy KLESNUTÍ HLASEM PAUZA které vám umožní objevit místa běžným smrtelníkům ještě nedávno zapovězená* (mužský hlas v reportáži). V jednom případě jsme krátkou pauzu zaznamenali i po – v daném místě nenáležitě – intonaci stoupavé: *mimo jiné se dozvíme, proč v některých betlémech, bývají jesličky pro Ježíška STOUPNUTÍ HLASEM PAUZA před Štědrým dnem prázdné* (I. Toušlová). Na daném místě je nenáležitý jakýkoliv intonační předěl, protože odděluje větné členy, které spolu souvisí: vzniká tak, dojem, že se mluvčí ptá, proč v některých betlémech bývají jesličky pro Ježíška. Navíc zde mluvčí reprodukuje otázku doplňovací, jejíž intonace ve spisovné češtině nemá být stoupavá, a v reprodukci otázky ve vedlejší větě není náležitá stoupavá intonace u žádného typu otázky.

Pauza následující bezprostředně po jiném intonačním předělu může být problémem nejen tehdy, když odděluje hlavní a vedlejší větu, ale např. i před apozicí (přístavkem), jako je tomu v následujícím výroku: *Na zbytky obydlí můžeme narazit v celém okolí blízkých Kokotských rybníků KLESNUTÍ HLASEM PAUZA soustavy, která vznikla více než před pěti staletími* (I. Toušlová). Dva větné členy, které v realitě odkazují k témuž, lze oddělit jak klesavě stoupavou intonací, tak intonací klesavou, a v tom případě je podat jako dva různé intonační celky. Pokud je klesnutí hlasem spojeno navíc ještě s pauzou, posluchač má již jiná očekávání toho, jak bude promluva pokračovat, a interpretace náležitého vztahu mezi *Kokotských rybníků* a *soustavy, která vznikla více než před pěti staletími*, je pro něj obtížnější. Navíc dělení promluvy do přibližně stejně krátkých intonačních celků bez ohledu na syntaktické a významové souvislosti mezi nimi, k němuž nenáležitě intonační předěly a pauzy vedou, má za následek výše zmíněnou celkovou monotónnost projevu.

Pokud jde o artikulaci hlásek, vyslovují oba moderátoři i mluvčí v reportážích kultivovaně, tj. zřetelně a zpravidla i v souladu se spisovnou normou. Odchyldkou od noremní výslovnosti je u J. Maršála redukce hlásky *j* na začátku souhláskové skupiny, jako např. *de o* místo *jde o*, *menuje* místo *jmenuje*; problémem I. Toušlové je nenáležitá spodoba znělosti na švu dvou sousedních slov: *ad' máme* místo *at' máme*, *dřív než* místo *dříf než* (dřív než).

K lexikální a stylistické stránce pořadu máme dvě konkrétní drobné poznámky a jedno spíše obecnější doporučení. První z poznámek se týká důslednosti, s níž moderátoři i televizní pracovníci vystupující v reportážích užívají slova *taky* a vyhýbají se jeho stylově vyšší variantě *také*. Varianta *taky* je sice také spisovná, hodí se ale spíše do spontánních dialogických projevů, v TK jsou ale reprodukovány – jak bylo v úvodu konstatováno – předem připravené texty populárně naučného rázu. Poněkud nepatřičně působí důsledně užívané *taky* v situaci, kdy někteří respondenti užívají *také*, a v textech zveřejněných na webových stránkách (*Měl prý ochraňovat klášter, ale taky všechny ty, kteří se u něj modlili*). Stereotypně také působí častý způsob připojování další informace či posledního členu výčtu spojením *a taky*: *a taky vám tam prozradí; několika kostely, a taky výjimečným souborem historických domů*. Druhá lexikální poznámka se týká výrazu *džingl* (tj. angl. jingle): *džingl Toulek za pověstmi*, vhodnějším výrazem by byla *znělka*.

Obecnější úvaha se týká klišé, typických pro „průvodcovské“ či vlastivědné texty (slova a spojení, o nichž si myslíme, že z formulací dělají klišé, jsou vyznačena tučně): *místa běžným smrtelníkům ještě nedávno zapovězená; město se pyšní i středověkým hradem; nejprve vám v Doudlebách nad Orlicí prozradím; a taky vám tam prozradí; klášter Zlatá koruna je plný příběhů; na naučné stezce se pokocháte výhledy*. Vzhledem k svému tématu k nim TK přirozeně tíhne, je přitom samozřejmě velmi těžké mluvit o dvacátém zámku nebo naučné stezce stále novými slovy. Je ale třeba mít na mysli, že obrazná či jinak aktualizovaná vyjádření, opisy apod. se „opotřebovávají“, tj. stávají se klišé, dříve než pojmenování přimá: je tedy lépe opakovat „o tom vám poví“, „to vám řekne“ než „to vám prozradí“.

Poslední poznámka se týká ojedinelé syntaktické chyby, kterou jsme zaznamenali v jedné z reportáží: *Aby nás zavedla do německého městečka Hinterhermsdorf, pyšnicím se zachovalou architekturou*. Místo *pyšnicím se* má být *pyšnicího se*, tj. genitiv ve shodě se substantivem *městečko*, které tento přívlastek rozvíjí.

Shrnutí: *Toulavá kamera* je po jazykové stránce pořad kvalitní a kultivovaný. Je ovšem třeba se vyvarovat monotónního členění na krátké intonační celky, při němž jsou od sebe nenáležitě oddělovány části, které k sobě významově a syntakticky patří. Dále by bylo

dobré věnovat zvýšenou pozornost stylizační stránce reprodukováných textů, aby pořady neupadaly do stylistických klíšé, která jsou pro pořady na daná témata typická.